

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 09.12.20

Litterære minnesmerker og museer

Et litterært minnesmerke kan f.eks. være et monument over en forfatter, en litterær figur, en litterær hendelse eller en tekst. Det kan dreie seg om fødesteder (bygninger), gravplasser, inskripsjoner, møbler, klær, smykker, fyllepenn osv., som får en spesiell aura fra forfatterens berømmelse og bøker, og det å se på disse gjenstandene kan bety noe for hvordan forfatterens verk tolkes.

Det er mulig å skille mellom litterære “minnesteder” (f.eks. landskap og bygninger) og minneobjekter eller -gjenstander (f.eks. bautasteiner, statuer, manuskripter og klær).

Forfatteres boliger, barndomshjem, steder de har besøkt osv. blir ofte etter at forfatterne har blitt berømte gjort om til museer. Dette skjer vanligvis etter at forfatteren er død. Det har også blitt opprettet museer og utstillinger for steder der fiktive personer bodde eller befant seg. Omfatter også utstillinger av gjenstander som har tilhørt en forfatter, inspirert forfatteren, og lignende.

Museer (og andre serviceinstitusjoner) opprettet i forfatteres barndomshjem, boliger og lignende inngår i det som har blitt kalt “museumization” (Porteous 1996 s. 181) og “media tourism” (Gray, Sandvoss og Harrington 2007 s. 144). De blir turistattraksjoner.

Bevaring av fysiske gjenstander som har tilhørt en forfatter inngår arbeidet med å holde forfatterens betydning i hevd, og kan sies å inngå i en “erindringskultur” (Neuhaus og Ruf 2011 s. 384). Et diktermuseum kan fungere som en “inngangsportal” til forfatterskapet (Neuhaus og Ruf 2011 s. 391).

Dikternes boliger kan fungere som “inngangsporter til litteraturen”, som gjør fortiden levende og “henter litteraturhistorien inn i samtiden” (Hans Wisskirchen gjengitt fra Plachta 2008 s. 128).

Forskeren Bodo Plachta bruker i boka *Dikterhus i Tyskland, Østerrike og Sveits* (2011; på tysk) begrepet “erindringskultur” (“Erinnerungskultur”) om de stedene han omtaler. Han mener at rom og gjenstander som er tett tilknyttet berømte forfattere, har en dimensjon av autentisitet og kan fungere som en introduksjon til deres verk (<http://www.literaturhaus.at/index.php?id=9419&L=656>; lesedato

25.03.20). I Tyskland begynte “kulturn” rundt dikternes hjem og deres andre hus i 1847, da Friedrich Schillers bolig i Weimar ble et nasjonalt minneste. Ikke bare dikternes hus ble ansett som bevaringsverdige, men deres skrivebord, klær, hårløkker, briller og andre private gjenstander. Huset i Frankfurt der Goethe ble født, ble museum. Andre minnesmerke-bygg for han var bl.a. Lotte-huset i Wetzlar. I 1885 ble det åpnet et Goethe-Nationalmuseum, og senere etablert et Goethe- og Schiller-arkiv i Weimar (1889). I ettertid har mer enn 200 boliger og hus i det tyske språkområdet i Europa blitt til museer eller minnesteder, etablert gjennom private eller offentlige initiativer. Flere av disse ligger utenfor byer og fyller der en sentral kulturell og litterær funksjon (Ulrike Tanzer i <http://www.literaturhaus.at/index.php?id=9419&L=656>; lesedato 25.03.20).

Huset til den greske lyrikeren Pindar i den greske byen Theben ble bevart i hundre år etter hans død. Det ble beskyttet og fikk en status som lignet et palass eller tempel. Pindars boligen ble ikke jevnet med jorden da Alexander den store erobret byen i år 335 f.Kr. og ødela nesten alt i den, på grunn av beundring for den greske dikteren (Neuhaus og Ruf 2011 s. 382).

Den italienske dikteren og humanisten Francesco Petrarca levde i senmiddelalderen, men regnes som en tidlig renessansedikter. Unge adelsmenn som i senere århundrer var på en slags kulturell pilgrimsreise eller dannelsesreise i Europa (“The Grand Tour”), besøkte hans hus i Arquà ved Padua i Italia. De besøkende i huset prøvde å fange opp noe av den sterke kjærligheten som Petrarca hadde til Laura, som han skrev om i mange dikt, og huset ble etterhvert smykket med en freske-syklus inspirert av dikterens forhold til Laura. I Avignon i Frankrike, der Petrarca også hadde bodd, var det en kult rundt dikteren, med organiserte spaserturer til steder forbundet med hans kjærlighet til Laura (Plachta 2008 s. 145).

Den franske forfatteren Charles Perrault ga kong Ludvig 14. råd i forbindelse med en labyrint i Versailles-hagen. Labyrinten skulle være til ære for både kongen og fabeldikteren Æsop. Det ble lagd fontener med dyr fra Æsops fabler, og vannspruten fra deres munn simulerte at dyrene snakket med hverandre. Perrault skrev en guidebok til labyrinten i 1677, da arbeidet med byggingen var ferdig.

I 1779 ble det i Ermonville ved Paris lagd en liten øy med et gravmonument over forfatteren Jean-Jacques Rousseau. Øya skulle symbolisere både frihet og natur. Denne gravmonumentet ble etterlignet flere steder i Europa for å ære denne dikteren, blant annet på en øy i slottsparken i Wörlitz i Tyskland (Plachta 2008 s. 122). Rousseau var kjent for sine drømmende vandringer i naturen, og gravene på små øyer skulle kunne nytes av folk som spaserte i naturen, og som ville både nyte naturen og minnes dikteren. Rousseau oppfordret sine lesere til å beundre og elske naturlandskaper.

Daniel Defoes roman *Robinson Crusoe* (1719) og dens forelegg i en reell hendelse markeres med en egen dag: 1. februar. “The honorary Robinson Crusoe Day was

created in 1999 by the publishers of the Chase's Calendar of Events, a definitive book on unusual celebrations. The idea was to remember Alexander Selkirk, a sailor who was stranded on a deserted island in the early 18th century. He managed to survive for four years. [...] it's not surprising that in Germany Robinson Crusoe Day is seen as an opportunity to watch castaway movies or admire tropical paradises in magazines. Bookstores also like to present their "Robinson Crusoe" collection." (<https://www.dw.com/en/why-robinson-crusoe-day-isnt-something-to-celebrate/a-37363801-0>; lesedato 26.07.19)

Til jubileet for den tyske dikteren Friedrich Schiller i 1859, hundre år etter hans fødsel, ble det plantet såkalte Schiller-eiker til hans minne (Brackert og Lämmert 1977 s. 63). For eksempel ble det plantet en eik i Gera i Thüringen og en annen i Northeim i Niedersachsen. Et tredje eksempel: "Schiller Eiche – Frankfurt am Main, Germany [...] This Oak, dedicated to the German poet Friedrich Schiller, was planted on the occasion of his 100th birthday on November 10th, 1859 [...] stands in the park 'Friedberger Anlage'. A (little bit weathered) memorial stone indicates date and dedication." (http://www.waymarking.com/waymarks/WMQ0HJ_Schiller_Eiche_Frankfurt_am_Main_Germany; lesedato 12.08.19) Også i 1905, hundre år etter Schillers død, ble det plantet noen eiker, blant annet i Braunschweig.

Et annet eksempel på et monument over en litterær hendelse står ved Reichenbachfossen i nærheten av Meiringen i Sveits. En minnestein med plakett viser Sherlock Holmes' hode og inneholder en kort tekst til minne om at Holmes og skurken doktor Moriarty kjempet på liv og død der 4. mai 1891 – i en fortelling av Arthur Conan Doyle. Det er vanlig med plaketter på hus der berømte diktere har bodd.

Utenfor T-banestasjonen (metrostationen) ved Baker Street i London står det en bronsestatue av mesterdetektiven Sherlock Holmes. I 2002 ble Holmes tatt opp som medlem av det britiske Royal Society of Chemistry, og det er første gang en fiktiv person har fått denne æren. Medaljen som viser at Holmes er medlem, ble plassert rundt halsen på bronsestatuen i Baker Street av et annet medlem av Royal Society of Chemistry, en person med etternavnet Watson (Oudin 1997 s. 81). De som oppsøker London for å gå i Holmes' fotspor, kan la seg guide av blant annet Tsukana Kobayashis bok *Sherlock Holmes's London: Following the Footsteps of London's Master Detective* (1984). Linley Sambourne House i Kensington er innredet helt etter stilen i viktariatiden, og guiden er utkledd fra samme periode og later overfor turistene som om hun er den gifte kvinnen som styrer huset (Oudin 1997 s. 81). I nærheten av Lausanne i Sveits bygde forfatterens sønn Adrian Conan Doyle et rom inne i sitt slott som er likt det fiktive rommet i Baker Street (Oudin 1997 s. 82).

I 2007 ble det i Moskva reist et minnesmerke over Sherlock Holmes, men detektiven har ansiktstrekkene til skuespilleren Vassili Livanon som spilte Holmes

i en kjent sovjetrussisk TV-adaptasjon (Oudin 1997 s. 83). Dette monumentet er også ett av de ytterst få der doktor Watson er med.

I Tyskland har det fra slutten av 1800-tallet blitt bevart minst 200 hus og andre boliger tilknyttet kjente forfattere, og årlig blir det flere (Neuhaus og Ruf 2011 s. 384). De tas vare på av private eller offentlige krefter, og mange kan besøkes mot betaling av inngangsbillett. I disse bygningene kan publikum se rommene og utstilte bøker, men ofte også manuskripter, skriveredskaper, briller, hårløkker osv. – og alt forutsettes å ha en særlig “utstråling” eller aura (Neuhaus og Ruf 2011 s. 385). Noen steder er det museumsbutikker med postkortsalg m.m. tilknyttet forfatterens verk.

“When I first travelled overseas as a student, I visited Paris’s P re Lachaise cemetery, resting place of Oscar Wilde, Marcel Proust, and Jim Morrison. Wilde’s tomb was covered in red lipstick kisses – now thwarted after the installation of a glass barrier in 2011 – and a young goth man sat at its base reading a book of poetry. The desire to connect with literary places, from authors’ birthplaces, homes, and graves, to sites of fictional inspiration, supports a substantial tourist trade. The reasons why people embark on literary pilgrimages are as diverse as the kinds of fiction that inspire them. [...] travel to the historical site made tourists feel unique in comparison with people who only consume stories and images relating to the myth through readily-accessible popular culture. [...] The homes of celebrity authors also foster a degree of connection to them. The normally private realm of the venerated author is opened up in these literary museums, allowing the viewer to situate themselves in the exact position as Dickens, looking at the very same desk at which he wrote *Oliver Twist*.” (Michelle Smith i <http://theconversation.com/the-literary-pilgrimage-from-bronteites-to-twihards-43465>; lesedato 06.07.16)

Gunnar Staalesen har skrevet en rekke krimromaner med etterforskeren Varg Veum. “Et monument [av Veum] er under utarbeidelse på Os av kunstneren Vidar Bratlund-M eland, en statue som skal pryde inngangen til Strand Hotel i Bergen, bygningen der Veum har sitt kontor.” (*Dagbladet* 5. april 2008 s. 50) Siden 2008 har Gunnar Staalesens krimetterforsker Varg Veum “st tt på Strandkaaien 2, uformet av Vidar Bratlund M eland. Ifølge Nils Nordberg, som avduket statuen, er Veum den tredje oppdiktede detektiv som har fått sin egen statue. De to andre er Sherlock Holmes og Jules Maigret. Statuen ble avduket på Veums 66 års dag. Men heltens alder varierer. I filmene er han 35, i bøkene 55, mens statuen anslås til   framstille en mann på cirka 45.” (*Dagbladet* 21. juli 2009 s. 48)

Det berømte radioteaterstykket *The War of the Worlds* (1898), regissert av Orson Welles, gikk på amerikansk radio i 1938 og beskriver en marsboerlanding ved Grover’s Mill i New Jersey. Ved denne åkeren har det i ettertid blitt reist et monument til minne om stykket som fikk mange amerikanere til   tro at jorden var invadert og i ferd med   bli beseiret av utenomjordiske skapninger.

Det finnes en skulptur av den skotske dikteren Robert Burns i Aberdeen, rett i nærheten av et hotell. Studenter i byen malte en gang i løpet av en festuke fotspor fra statuen i rett linje til hotellinngangen og sikksakk-spor tilbake. Burns var beryktet for sin drikking.

Den russiske dikteren Anton Tsjechov reiste i 1890 for å undersøke forholdene på den russiske fangeøya Sakhalin. På veien passerte han byen Tomsk, og skrev i et brev om hvor kjedelig byen og dens innbyggere var. I Tomsk har det blitt reist en latterliggjørende skulptur av Tsjechov som en slags hevn for hans kritikk av byen. Skulpturen viser Tsjechov med enormt store føtter.

“Motsetningen mellom folkekultur og elitekultur forsterkes i Norge av det ikke mindre konfliktfylte forholdet mellom by og land. Hvis man bare skal lese én bok om klassemotsetninger i Norge, kan man godt velge Alf Prøysens *Trost i taklampa* (1950). [...] Romanens klovn er den hjemvendte dikteren, bygdas store sønn, som faller i staver over det ekte og jordnære, beklager “flukten fra landsbygda” og snakker makten etter munnen. Hans positur er til forveksling lik den statuen som er reist over forfatteren selv, utenfor Prøysen-huset i hjembygda.” (Marit K. Slotnæs i *Morgenbladet* 8.–14. mars 2013 s. 4-5)

“The notorious scene in the nation’s favourite BBC adaptation of *Pride and Prejudice* [Jane Austens roman fra 1813; TV-serien er fra 1995], in which Colin Firth as Mr Darcy emerges wet-shirted and dripping from the lake of his country estate after an impromptu swim, has been celebrated in the shape of a 12-foot sculpture of the romantic hero. The statue of superhuman proportions has been temporarily installed in the Serpentine lake in Hyde Park, London, and will tour the UK before settling at its final home in Lyme Park, Cheshire, where the eye-catching scene was filmed. The scene – which does not feature in Jane Austen’s original novel – spices up Darcy’s relationship with Elizabeth Bennet in a way that would certainly have been frowned upon at the time. The novel keenly observes Regency England, including the emotionally stilted Mr Darcy [...] The fibreglass model has been created to mark the launch of UKTV’s new channel Drama, after the lake scene, first screened in 1995 in Andrew Davies’ adaptation, topped a survey asking viewers for their most memorable TV drama moments. Mr Darcy – or rather, Colin Firth as Mr Darcy – is a surreal addition to a venerable tradition of English fictional characters bodied forth as statues, from Peter Pan nearby in Kensington Gardens to Sherlock Holmes in Baker Street and Paddington Bear at Paddington station.” (Liz Bury i <https://www.theguardian.com/books/2013/jul/08/mr-darcy-statue-pride-and-prejudice>; lesedato 22.06.20)

Den amerikanske barnebokforfatteren og -illustratøren Theodor Seuss Geisel brukte kunstnernavnet Dr. Seuss. Han ble berømt på 1950-tallet. “Opened in 2002, the Dr. Seuss National Memorial Sculpture Garden was first envisioned when Ted Geisel visited Springfield in 1986. After his death in 1991, his wife Audrey authorized the creation of a national memorial and provided major support for the project. In

1996, Ted's stepdaughter, noted sculptor Lark Grey Dimond-Cates, was selected to make over 30 bronze statues for the Museums' grounds. So many of the millions of people who visited the Sculpture Garden asked about a Dr. Seuss Museum that the Springfield Museums knew it had to find a way to create the much requested tribute to Springfield's native son. On the fifteenth anniversary of the opening of the Dr. Seuss National Memorial Sculpture Garden, the Amazing World of Dr. Seuss Museum opened its doors." (<https://www.seussinspringfield.org/dr-seuss-memorial-sculpture-garden>; lesedato 21.11.19)

Per Jæger "er ildsjelen bak kunstprosjektet "IBSEN". Kunstverket er utformet av Ingrid Falk og Gustavo Aguerre. Det består av 69 Ibsensitater frest ned i granitten langs Ibsens daglige spasertur fra Arbiens gate til Grand Cafe. Blant sitatene finner vi "Sagen er den, ser I, at den sterkeste mand i verden, det er han, som står mest alene." [...] Ibsen-sitater langs Karl Johan og Drammensveien." (*Dagbladet* 14. januar 2010 s. 52)

"I den brede offentlighet går debatten om det ikke nå, 50 år etter dikterens død, er på tide å skaffe ham [Knut Hamsun] et minnesmerke. På 90-tallet verserte det planer om å få reist en byste, først i Grimstad, senere ved Universitetet i Tromsø. Begge ganger ble forslagene forpurret så å si under mottoet: "Krigen tar aldri slutt!" Hamsun skriver i "Paa Gjengrodde Stier": "Jeg mister en smule Navn i Verden, Et Billede, En Byste, det vilde vel neppe ha blit en Rytterstaty." [...] tilhengere av minnesmerke omsider har fått ørenslud: Det er utelukkende diktergjerningen man ønsker å ære. Nå er steder i hovedstaden foreslått som egnet til å hedre Hamsun. Geir Mork har uttalt at det er en skandale at dikteren ikke har noe minnesmerke i Oslo, og har like godt foreslått å omdøpe selveste Akersgata. Andre har pekt på St. Olavs plass, Aschehougs plass, området foran det nye hovedbiblioteket på Vestbanetomten, eller en plass i den nye bydelen i Bjørvika. De som ennå ikke tåler navnet Knut Hamsun, kan til nød gå med på å oppkalle gater eller plasser etter hans fiksjonsfigurer. Det nyeste er planene om et gedigent Hamsun-senter i Thereses gate, der Hamsun bodde i to år fra våren 1902. Dette er tenkt realisert som et spleiselag mellom kommune, fylke, stat, universitet, forskningsinstitusjoner, Gyldendal og Hamsun-selskapet. [...] Imens har vårt fetterfolk danskene forberedt en liten høytidelighet. Den finner sted i dag. Da innvier man en plakett på Nørrebro i København, i Sankt Hans Gade 18. Der skrev Knut Hamsun det såkalte "Sult"-fragmentet sommeren og høsten 1888, som ble trykt anonymt i tidsskriftet *Ny Jord* i november, og som skulle bli selve portalromanen til det nye århundret." (Terje Stemland i *Aftenposten* 19. februar 2002 s. 18)

"Tankevekkende er Nordahl Griegs avslutning av forholdet til Tyskland. Vingen på det Lancaster-bombeflyet han satt i da han ble skutt ned over Berlin i 1943, henger nå på veggen i den norske ambassaden i Berlin." (*Aftenposten* 27. november 2009 s. 12)

“Denne helgen blir en bronsestatue av Danmarks dikterikon H. C. Andersen nedsenket i havnen i hans fødeby Odense på Fyn. Statuen skulle vært en del av et større skulpturverk kalt “Fortellerbrønnen”, men finanskrise og kraftige kutt i byens kulturbudsjett satte stopper for planene. Tilbudet om å flytte statuen ut av sentrum ble ikke godt mottatt av kunstneren Jens Galschiøt. I stedet senker han verket ned i vann. Hodet vil synes, slik at dikteren kan stirre anklagende på sine gjerrige bysbarn mens han drømmer om en dag å unnsnippe sin nåværende grimme andungetilværelse og stå opp som en skinnende svane.” (*Morgenbladet* 7.–13. oktober 2011 s. 32)

Noen ganger brukes det religiøse metaforer om gjenstander som har tilhørt berømte forfattere. Under et bilde i *The Oxford Illustrated Literary Guide to Great Britain & Ireland* står det: “The kitchen at Burns Cottage, Alloway, showing various relics” (Eagle og Carnell 1985 s. 6). Bildet viser en oppslått bok, en klokke, et spinnehjul, tallerkener og lignende som tilhørte poeten Robert Burns. Under et annet bilde i samme bok står det: “Parlour at Dove Cottage, Grasmere, with statuette of Wordsworth and various relics” (Eagle og Carnell 1985 s. 97). Andre ganger kalles gjenstandene mer moderat for “skatter”: “Now called Jane Austen’s House, it is beautifully cared for by the Jane Austen Memorial Trust, and has many treasures to delight her admirers: furniture, clothes, pictures, books” (Eagle og Carnell 1985 s. 46).

I det sentralasiatiske landet Turkmenistan var Saparmurad Nijazov “livstids-president” fram til han døde i 2006. “Nijazov var en fargeklatt. Han er blant annet kjent for å ha satt opp en tolv meter høy forgylt statue av seg selv som roterte slik at ansiktet alltid var vendt mot sola. Nijazovs bok “Ruhnama” (“Sjelens bok”) ble gjort til pensum, og han fikk lagd en enorm skulptur av boka i hovedstaden Asjgabat. Kopien åpner seg automatisk klokka åtte hver kveld og spiller av en del av teksten. Utenlandske selskaper som Siemens, Daimler-Chrysler, Caterpillar og John Deere har villig sponset oversettingen av “Ruhnama”, som finnes på 41 språk.” (*Klassekampens* bokmagasin 10. november 2012 s. 9)

“Disrespect for the book [*Ruhnama*] was made a punishable offense, and September 12, the day of the book’s publication, became a national holiday. A giant electric-powered statue of the book in the capital of Ashgabat opens at 8 PM every evening to read a passage aloud, and in 2005 a copy was launched into space alongside the Turkmen flag in the hope of enlightening extraterrestrials.” (Mark Hay i <https://web.archive.org/web/20150320041544/http://www.vice.com/read/turkmenistan-is-putting-the-ruhnama-behind-them-126>; lesedato 15.05.20)

Kafeer, restauranter, hoteller og lignende kan opprettes eller leve videre fordi de har litterær tilknytning, dvs. at gjester besøker dem på grunn av kjent litteratur. Mary Shelley kan muligens under sine reiser i Europa tidlig på 1800-tallet ha besøkt slottet Frankenstein. Dette slottet fra 1200-tallet ligger på en høyde ved Rhinen, og det kan ha inspirert Shelley da hun skrev skrekkromanen *Frankenstein*

(1818). “The castle is a hotel today – popular with tourists who want to know where the Monster lived!” (Mank 1981 s. 11).

“Det er alltid venteliste for å bo på rom 411 på Pera Palace Hotel i Istanbul. Det var her inne den britiske krimdronninga Agatha Christie i 1934 skrev sin berømte roman “Mord på Orientexpressen”. [...] Det er særlig amerikanere og briter som booker seg inn på værelse 411. De har alle en forventning om å føle historien og plukke opp litt av hva for eksempel Agatha Christie opplevde da hun bodde på hotellet, sier markedsadministrator Suzan Toma.” (*Dagbladet* 26. juni 2013 s. 29)

Det finnes ingen gjenstader etterlatt etter den tyske middelalderdikteren Wolfram von Eschenbach, men det er likevel lagd et museum til ære for han i den tyske småbyen Wolframs-Eschenbach i Bayern i Tyskland (byen er oppkalt etter han). Museet består av en rekke installasjoner tilknyttet dikterens liv og verk. Et av rommene i museet har en innretning som det er vanskelig å se og få overblikk over, som en parallell til det blendende og gåtefulle ved Gral (Neuhaus og Ruf 2011 s. 402). Nettsida <http://www.webmuseen.de> opplyste i 2011 at Eschenbach-museet byr på en atmosfærisk iscenesettelse av dikterens verk. To rom i museet henger sammen på en måte som skal symbolisere både det felles og det splittende mellom natt og kjærlighet i det ene rommet, og dag og atskillelse i det andre rommet (<http://www.wolframs-eschenbach.de/showpage.php?SiteID=105>; lesedato 10.11.15).

“If the wry, sardonic wit of Kurt Vonnegut as featured in such novels as *Cat’s Cradle* (1963) and *Slaughterhouse-Five; or, The Children’s Crusade* (1969) captured your attention, then the Kurt Vonnegut Memorial Library should be at the top of your list of places to visit. Not only does it serve as a museum promoting the works and life of the prolific satirist – where one can see the typewriter he used to author his novels, the first edition prints of each of his novels, the various doodles of his, and a plethora of other memorabilia that has been graciously donated by friends and family – but the library also promotes itself as an educational and cultural resource that fights all forms of censorship and supports language and visual arts education. So while on your tour of famed literary institutions, be sure spend a day at the Kurt Vonnegut Memorial Library in order to behold Vonnegut’s legendary red rooster lamp and surf through roughly 300 magazines of short stories, political commentaries, and reviews as well as even some rejection letters from editors who are surely now kicking themselves!” (<https://www.britannica.com/list/10-places-every-lit-lover-should-see>; lesedato 10.05.17)

Det kan også innrettes hager for å minnes en forfatter: “New York Botanical Garden [har] i sommer en omfattende utstilling viet [den amerikanske 1800-tallspoeten Emily] Dickinson” (*Morgenbladet* 2.–8. juli 2010 s. 37). “Visitors to “Emily Dickinson’s Garden: The Poetry of Flowers,” a new, major exhibit at the New York Botanical Garden, walk through a representation of the poet’s bedroom. Visitors can sit in a chair at her writing table and peer out the window at what

transfixed the controversial poet. Dickinson's "house" is constructed within the botanical garden's beautiful Enid A. Haupt Conservatory, completed in 1902 and the nation's largest Victorian glasshouse. Near the Homestead facade is a representation of the Evergreens, the next-door home of Dickinson's brother, Austin, and his wife. The two houses are connected by a pathway "just wide enough for two who love," according to the poet. "During her lifetime, Dickinson was more well known as a gardener than a poet," said Jane Dorfman, reference librarian and exhibitions coordinator for the New York Botanical Garden. "She enjoyed giving flowers with letters she wrote, and each flower had its own meaning in Victorian times." Literary scholars and Dickinson fans continue to speculate about the poet's personal life by examining her correspondence and botanical gifts to others." (<http://www.cleveland.com/travel>; lesedato 20.08.10)

Den lille britiske byen Lyme Regis i Dorset inspirerte Jane Austen til noen av beskrivelsene i romanen *Persuasion* (1818). "On the cliff-side above the cottage a pleasant little garden (P) commemorates Jane Austen's association with Lyme, its opening on 23 April 1975 being the occasion of the performance of a short play, *Miss Austen at Lyme*, by Henry Chessell, the mayor." (Eagle og Carnell 1985 s. 184)

Jane Austen's House Museum ligger i landsbyen Chawton i Hampshire i England. "Jane Austen is one of the most popular and important novelists that England has ever produced. The house at Chawton is where she spent the last eight years of her life. It is of international importance as the place where she did the majority of her mature writing, but at the same time retains the charm of a village home. A 17th century house, it tells the story of Jane Austen and her family. Revised at this house: *Pride and Prejudice*, *Sense and Sensibility* & *Northanger Abbey*. Written entirely at this house: *Mansfield Park*, *Emma*, *Persuasion*. From a literary perspective the House provides an insight into the life of a writer of her time – a life that is to this day slightly enigmatic." (<http://www.jane-austens-house-museum.org.uk/about/about.htm>; lesedato 02.08.13) "The life of a novelist whets our curiosity: how she wrote; where her ideas may have come from; what her working methods may have been; how she prepared her manuscripts for the press. Frustratingly, these vital things are almost pure conjecture. But in Jane Austen's house in Chawton we find some clues to the life and habits of the writer. [...] Only at Chawton do the details of particular domestic spaces and daily chores assume substantial significance in our understanding of Jane Austen's own art of domestic spaces and daily rhythms." (Kathryn Sutherland i http://www.mainhighway.com/jah/3pty/JaneAusten_in_Chawton.pdf; lesedato 02.08.13)

"Den ikoniske våt skjorte-scenen til Colin Firth i BBCs "Stolthet og fordom" [en filmatisering fra 1995 basert på Jane Austens roman fra 1813] ble udødeliggjort i fjor sommer. Da ble en 3,6 meter høy statue av Firth reist i Serpentine Lake i Londons Hyde Park, i anledning 200-årsjubileet for Austens roman." (*Dagbladet* 20. februar 2014 s. 57)

Den tyske 1800-tallsdikteren Heinrich von Kleist skrev blant annet skuespillet *Käthchen von Heilbronn, eller ildprøven* (1808; på norsk 1996). Det er et historisk ridderdrama. Heilbronn er en tysk by, der det annethvert år velges ut en ung kvinne som skal representere eller symbolisere både Käthchen og hjembyen. Kandidatene må presentere seg for publikum og bestå en skriftlig prøve (*Reutlinger General-Anzeiger* 7. juli 1984). “[A]part from the Neckar (the local river) and of course its wine, Käthchen is one of Heilbronn’s most popular gimmicks. Her main features are her blonde plaits and her medieval dress. Regularly a young Heilbronn woman is elected as Käthchen to represent her city.” (<https://www.geocaching.com/track/details.aspx?id=173136&page=4>; lesedato 15.07.16)

“Selma Lagerlöf föddes på Mårbacka i Östra Ämtervik den 20 november 1858, och växte upp i ett litterärt hem. [...] Mårbacka och hembygden var för Selma Lagerlöf en stor inspirationskälla till flera av hennes böcker däribland *Gösta Berlings saga* och *Kejsarn av Portugallien*. [...] Mårbacka drivs av en privat stiftelse i enlighet med Selma Lagerlöfs testamente. Alla intäkter från biljettautomat och guidade visningar av Minnesgården används till drift och underhåll av anläggningen. *Mårbackastiftelsen är grundad av Selma Lagerlöf* och har som uppgift att äga och förvalta Mårbacka som en släkt- och minnesgård. Mårbacka leds av en styrelse. Verksamhetsansvarig är intendent Lena Gynnemo och en arbetsstyrka på ca 20 personer, mest under sommarmånaderna. Till sin hjälp har hon en chefsguide, en trädgårdsmästare, och en vaktmästare.” (<http://www.marbacka.com/>; lesedato 12.12.13)

“Det er Sunne i Värmland og det er Mårbacka. Det er her Selma Lagerlöf ble født for 150 år siden, og det er her hun døde som en av Sveriges største forfattere, 82 år gammel. [...] “Mårbacka er for mye, det er kitsch.” “Et skrytebygg.” “Et mannsbygg.” Sa kritikerne om Selma Lagerlöfs drøm. Herregården Mårbacka. Gulrøde lønneblader teppelegger grusen foran søyleinngangen. Innenfor murbygningen ser det meste ut som det gjorde på forfatterens tid. Mårbacka skulle bevares som en minnegård og vises fram for allmennheten. Skrev Selma Lagerlöf i testamentet sitt. Årlig vandrer 30 000 besøkende omkring i rommene hennes, blant hennes bilder og bøker, og i hennes elskede trädgård. [...] Selma Lagerlöf ønsket seg et praktbygg. Et monument over seg selv. I 1923 sto Mårbacka ferdig, tegnet av en av datidas store arkitekter, Isac Gustaf Clason, i karolinsk stil med lysegul mur og med et svart, enormt tak. Årlig vandrer omkring 30 000 besøkende rundt på gården som har satt Sunne på verdenskartet. [...] Hjemgården Mårbacka ble kalt “Det konstige huset”, og selv ikke arkitekten var fornøyd med det. Det var et “skrytebygg”, for stort, for skjevt og for asymmetrisk.” (*Dagbladets Magasinet* 22. november 2008 s. 50-52)

“Pettson och Findus – en lekutställning [...] Når det store museet Kulturen i Lund i Sverige har laget en lekeutstilling av Sven Nordqvists univers, hvor katten Findus gjør sitt beste for å plage vettet av gubben Pettersen (Pettson), kan man godt sitte på utedassen hans og lese bøkene, men ungene kan også fiske fra gubbens gamle

pram eller kave på hans rotete kjøkken. Veggene i utstillingslokalet har Nordqvist fylt med et slikt kaotisk villnis av et landskap som vi kjenner fra bøkene.”
(*Morgenbladet* 24.–30. mars 2017 s. 50)

“Han var alltid full av ablegøyer, og smilte nesten hele tiden. Bertolt Brecht (1898-1956) var en munter mann. Men det passet ikke med hans image. Derfor ser du aldri at han er glad på fotografier. Det er i det hele tatt mye fra Bertolt Brechts virkelige liv som ikke stemmer med det bildet han skapte av seg selv. Omviseren i Bertolt Brechts og konen Helene Weigels siste hjem i Berlin virker nesten litt brydd. I følget er det også mennesker som vokste opp i DDR. Personer som alltid fikk vite at direktørsønnen Bertolt Brecht var en sann og god kommunist, og et viktig ansikt utad for det totalitære regimet. Han som forlot vesten for å slå seg ned bak Jernteppet. - Han fikk tilbud om å få sitt helt egne teater. Det var nok hovedårsaken til at han flyttet til DDR, sier omviseren, og ser mot måpende munn. Det var ikke denne historien som ble fortalt i det samme huset før 1989. Før Murens fall. - Dere kan se her i huset med de mange rom og etasjer at Bertolt slett ikke levde som østtyskere flest. Og så elsket han biler. I en tid da DDR-folket måtte stå på venteliste i årevis for å få en nesten ubrukkelig bil, måtte Bertolt ha raske, nye og helst sportsbiler. En av dem smadret han i et tre. Og økonomisk var det heller ikke bra. For akkurat da hadde han ikke penger til ny bil. Men kommunisten Bertolt Brecht tenkte seg om. Og så skrev han et flott reklamevers om den vestlige bilen. Om bilen du alltid ville overleve i. Dermed fikk han ny bil, gratis, over grensen fra vest, forteller omviseren, og skjønner at hun får dramatikerens til å vakle der oppe på pidestallen. Derfor legger hun raskt til: - Han var veldig bevisst på at han aldri skulle passere grensen til Vest-Berlin fra Øst-Berlin. Som en av få østtyskere kunne han jo reise fritt. Men ville ikke være annerledes. Derfor dro han til andre siden av Berlin via Praha, sier guiden, uten at det redder inntrykket hun allerede har skapt.” (*Bergens Tidende* 16. mars 2003 s. 34)

“For hardbarkede tilhengere av J.R.R. Tolkiens litterære univers er det ingen hemmelighet at forfatteren hentet inspirasjon fra en lang rekke myter, litteratur og sagn. [...] I anledning bokens jubileum åpnes nå en utstilling ved herskapshuset The Vyne i Hampshire i England, der man hevder å kunne vise frem en av Tolkiens viktigste inspirasjonskilder – en sagnomsust ring. Den romerske ringen som går under navnet Vyne-ringen, har i likhet med Tolkiens oppdiktete utgave inskripsjoner, en forbannelse og en tilknytning til kortvokste skapninger. Forbannelsen er nemlig innskrevet på en blytavle som ble funnet i utgravninger ved Dwarf’s Hill i Gloucestershire, skriver *The Guardian*. “Den ene ringen”, selve kjernen i Tolkiens Midgard-univers, kan altså ha dukket opp i vår historie også. Utstillingen er et samarbeid mellom The National Trust som eier herskapshuset og dets eiendom, The Tolkien Trust og The Tolkien Society, og besøkende kan stemme over hvorvidt de tror den utstilte ringen er Bilbo Baggins’ egen. Hva tror Norges Tolkienforening? - Tolkiens utkast til fortellingene er bevart og utgitt av hans sønn Christopher Tolkien som tolvbindsverket *The history of Middle Earth*. Vi

vet derfor ganske mye om hans kreative prosess, sier styremedlem Halvor Røsbak Feragen til Morgenbladet. - I et utkast har Tolkien skrevet “make the ring a bigger motive”. *Hobbiten* ble først utgitt i 1937, og Tolkien utviklet *Ringenes Herre* siden, etter tolv års arbeid. I løpet av de årene utvikler ringen seg fra å være en magisk ring som gjør bæreren usynlig, til å bli mørkets fyrste Saurons mektigste våpen, som inneholder mye av hans sjel. Tolkien var professor i angelsaksisk, og hadde inngående kjennskap til feltet, men også til norrøn, tysk og finsk mytologi. Feragen tror det er mer sannsynlig at Tolkien har hentet inspirasjon fra norrøn mytologi enn at han har vært direkte inspirert av Vyne-ringens historie. [...] Vi kan ikke utelukke at Tolkien, som ble tilkalt til utgravningene ved Dwarf’s Hill i 1929 og kjente til både ringen og blytavlen, kan ha vært inspirert av dem. Men kanskje har både blytavlen ved Dwarf’s Hill og den norrøne historien om Andvare røtter i en fortellertradisjon som er enda eldre.” (*Morgenbladet* 5.–11. april 2013 s. 32)

Et eksempel på en blanding av litterære biprodukter og litterær museums- virksomhet er en utstilling ved Zoologisk museum på Tøyen i Oslo høsten 2010. Utstillingen var knyttet til Jo Nesbøs barnebøker om Doktor Proktor, og var arrangert sammen med forlaget Aschehoug, med målgruppe barn fra 5 år. Det var lagd fantasidyr og -vesener “som til nå har vært uoppdaget og skjult for offentligheten”, blant annet en enorm mongolsk vannrotte (“som visstnok holder til i Oslos kloakksystem”), den utspekulerte Rev Constrictor, den grusomme og tre meter høye Månekameleonene (som drømmer om verdensherredømme), osv. For lærere var det lagd et eget undervisningsopplegg, tilpasset ulike skoletrinn.

Den tyrkiske forfatteren Orhan Pamuks roman *Uskyldens museum* (2008; på Norsk 2010) har gitt opphav til et museum. “Set in 1970s Istanbul, *The Museum of Innocence* is the plaintive first-person account of Kemal, the scion of an Istanbul family whose textile business has placed them in the ranks of Turkey’s nouveau riche. For years, Kemal entertains a long obsession with a shop girl named Fusün, a poor distant cousin with whom he shares a brief affair when she is eighteen and he is thirty. The physical relationship, interrupted by his engagement to an eminently suitable (and likable) upper class girl, is followed by Kemal’s personal breakdown and many years of mutually agreeable stalking of Fusün. Kemal has dinner with Fusün’s family and watches TV with them almost every night, always at a chaste arm’s-length from Fusün herself. Meanwhile, he amasses thousands of objects that Fusün has touched, or which remind him of Fusün; later in life, these objects become the talismans of his sentimental longing. [...] There is a ticket printed in every copy of Orhan Pamuk’s 2008 novel *The Museum of Innocence*. The ticket is good for one free admission to the eponymous Museum – a real place, housed in a small building in the Çukurcuma district of Istanbul and curated by the author himself. Finished four years after the publication of the novel, this real-life Museum of Innocence houses objects ostensibly belonging to the novel’s narrator, Kemal, who amasses an enormous collection related to his dead beloved and to the

era in which he loved her.” (Presca Ahn i <http://theamericanreader.com/review-orhan-pamuks-the-innocence-of-objects/>; lesedato 07.03.18)

“Pamuks *Uskyldens museum* (2008) avsluttes med et frampek: Etter hvert vil det åpne et ekte museum, basert på boken. Etter noen års om og men, er museet nå blitt en realitet i Istanbul. Blant de utstilte objektene er 4213 sigarettneiper, alle berørt av Fusun, fortellerens store kjærlighet. Alt i museet har en tilsvarende referanse til romanens verden. Utstillingen er lagt opp så den følger bokens handling. Hvis den ikke er utlest enda – husk, det er ingen skam å snu før slutten avsløres.” (*Morgenbladet* 4.–10. mai 2012 s. 37)

Pamuk etablerte og finansierte museet. Det åpnet i 2012, og de som har med seg boka, får gratis billett. “Både boka og museet handler om Kemal som forelsker seg i Füsun, som uheldigvis er gift med en annen. [...] - Jeg kjøpte dette huset i 1998. To år seinere begynte jeg å skrive på romanen og lage museet samtidig. Jeg samlet ting Füsun kunne eie, ting romanen trengte for å gå videre. Eller jeg skrev inn objekter jeg seinere måtte finne, så vi kunne stille dem ut. [...] Boka består av 83 kapitler, og hvert kapittel har fått sitt glassmonter på museet. Med minner fra Füsuns og Kemals liv. [...] Kemal samler på ting. Füsuns ting. Sigarettneipene. Saltkar. En rød lepestift av ukjent merke. En halvspist brødskive. Nøkler. Parfymeflasker. 237 hårspenner, en tann. - Én ting er å finne fyrstikkesker og brus korker fra førti år tilbake. Det finnes alltid en samler som har spesialisert seg på denslags. Verre var det å finne en brukt tannbørste fra 1970-åra. Men da jeg klaget over dette i et avisintervju, var det en leser som sendte meg sine. [...] Rett innenfor døra, på veggen, henger de. 4213 sneiper. Alle utstyrt med dato, fra 1976 til 1984. Noen med merker fra dyprød lepestift. Alle skal angivelig være røyket av den uimotståelig vakre romanfiguren Füsun. [...] - Jeg ville skrive historien til en familie i Istanbul, i nabolagene jeg liker og selv har vokst opp i. Så ville jeg plassere historien i en virkelig leilighet, det som nå er blitt Uskyldighetens museum. Jeg kaller dette Istanbul's første beskjedne bymuseum. En del av poenget har vært å dokumentere Istanbul's dagligliv fra 1950- til 1980-åra. Konservere datida. Det er ikke monumentalt, det er et bakgatemuseum.” (Pamuk i *Dagbladet Magasinet* 12. mai 2012 s. 56 og 58)

“[L]ike Kemal, Mr. Pamuk will also open a museum of objects, filled with 83 displays for each of the 83 chapters of the novel. [...] My perceptions [Pamuk says], or you can say my tentacles, are wide open to everything in shop windows, in friends' homes, in flea markets and antique shops and so on. This is how the Museum of Innocence came about. [...] When the museum opens next year, in a narrow 19th-century building, admission will be free with a ticket printed in the book. Each chapter, whether “An Anatomical Chart of Love Pains” or “My Father's Death,” will inspire displays of ephemera. Among the objects: 4,213 cigarette butts, 237 hair barrettes, 419 national lottery tickets and 1 quince grinder. [...] His character Kemal visits museums, too – 5,723 of them, we learn from the novel.” (*International Herald Tribune* 31. oktober–1. november 2009 s. 17) “Bok

blir museum[.] Den tyrkiske forfatteren og nobelprisvinneren Orhan Pamuk åpner museum i Istanbul [...]. Museet bygger på boken *Uskyldighetens museum* (2008) og skal bære samme navn. I boken forteller forfatteren om de tidligere beboerne i et hus som er blitt gjort om til museumsinventar, som selv skal fortelle om huset, seg selv og gjenstandene som er stilt ut. Historien er basert på et møte Pamuk hadde med en prins, som etter 50 år i eksil vendte tilbake og tok jobb som museumsvakt i sitt barndomshjem. Det nye museet skal stille ut tusenvis av gjenstander Pamuk har funnet, blant annet mens han fulgte datteren på skolen på 90-tallet.” (*Bibliotekforum* nr. 2 i 2010 s. 6)

“Kunstneren Elena Climent har malt arbeidsværelsene til seks forfattere på rekke og rad: Frank O’Hara, Edith Wharton, Washington Irving, Zora Neale Hurston, Jane Jacobs og Pedro Pietri. Maleriene er basert på besøk til forfatternes hjem og bilder av arbeidsværelsene. “Jeg har ikke tatt med forfatterne selv, for jeg ville skape inntrykk av at de kunne komme tilbake når som helst, og gi tilskuerne følelsen av at de selv kan gå inn i rommet,” sier Climent.” (*Morgenbladet* 8.–14. august 2008 s. 35)

Noen diktere bestemmer gjennom testamentene at deres bolig og dens innhold skal bevares uendret, og arvinger kan dermed ikke selge manuskripter og gjenstander fra boligen til høystbydende (Neuhaus og Ruf 2011 s. 385).

Noen museer er indirekte knytte til litteratur fordi de oppstår etter at litterære verk har blitt adaptert til film. I 1995 regisserte Liv Ullmann en filmadaptasjon av Sigrid Undsets romantrilogi *Kristin Lavransdatter*. Allerede før filmen var tilgjengelig for publikum ble det planlagt at gården der mye av filmen var innspilt, skulle bli et museum: “Jørundgård, Sel. Borghild Krossli vandrer rundt på middelaldertunet som den islandske produksjonsdesigneren, scenografen, Karl Juliusson, har skapt som hjemsted for Kristin Lavransdatter i Liv Ullmanns film. Hun rusler mellom låven, smia, stallen, vevstua, årestua, brudeloftet og de andre bygningene, som er rekonstruert etter det man vet om store gårder i Gudbrandsdalen for syv århundrer siden. [...] - Vi jobber med planene for skikkelig etterbruk av filmens Jørundgård, sier hun. - Vi får ikke bruke den i turistsammenheng før neste sommer, men da gjelder det å få liv i husene, ikke bare la dem stå tomme. Gården bør bli slik at besøkende føler at de blir ført tilbake til middelalderen, at de får se den tids gårdsdrift og håndverk.” (*Aftenposten* 17. juli 1994 s. 20)

“For hundre år siden flyttet Sigrid Undset (1882-1949) til Lillehammer, hvor hun bygget opp et særegent hjem for seg selv og sin tallrike familie – med barn, bonusbarn, tjenestefolk og gjester. Fortsatt ligger Bjerkebæk som en klynge eldre tømmerhus i en frodig hage, med bjørkeetrær og en egen bekk, samt villblomster, frukttrær, stauder og matvekster. Undset var skeptisk til at folk skulle “komme etter henne og glane”, men i dag er stedet museum. I sommer [2019] har det dessuten inspirert en utstilling ved Lillehammer kunstmuseum, der Nobelprisvinnerens smak og ideologi belyses gjennom billedkunst og andre gjenstander. Tittelen *Å hjemme*

seg: I *Sigrid Undsets hus er det mange rom* handler dels om gleden ved å skape sin egen estetiske ramme i livet, dels om behovet for et skjermet sted i ly for andres blikk. [...] Undsets interesse for hjemmeinnredning, vist gjennom innflytelse blant annet fra den britiske Arts & Crafts-bevegelsen. [...] på Bjerkebæk står fortsatt to blåmalte senger hun kjøpte til sønnene sine, designet av maleren Kristen Holbø. [...] En annen oppdagelse er Undsets interesse for preraphaelittene, en gruppe britiske malere og lyrikere fra tidlig 1800-tall, som gjerne forbindes med dekadent romantikk. Som henne var de fascinert av symbolikk fra middelalderen, og lot seg inspirere av renessanse-maleren Botticelli. På et portrettfotografi er den 16-årige Undset iscenesatt som en preraphaelittisk modell, rammet inn av eføy og med et slør over håret, mens hun vender de store, blanke øynene drømmende mot oven.” (*Morgenbladet* 31. mai–6. juni 2019 s. 32)

Boka *Writer’s Houses and the Making of Memory* (2008; redigert av Harald Hendrix) “examines the ways in which writers’ houses contribute to the making of memory. It shows that houses built or inhabited by poets and novelists both reflect and construct the author’s private and artistic persona; it also demonstrates how this materialized process of self-fashioning is subsequently appropriated within various strategies and policies of cultural memory.” (<https://www.routledge.com/Writers-Houses-and-the-Making-of-Memory-1st-Edition/Hendrix/p/book/9780415957427>; lesedato 31.10.19)

Ottar Grepstad redigerte i 2018 boka *Forfattarens skriftstader*. Boka har egne kapitler om Ibsen, Bjørnson, Garborg, Hamsun og Børli. Forlagetets omtale: “Kva skjedde med kjøkkenet i Henrik Ibsens barndomsheim i Skien? Korleis blei Arne Garborgs skrivestove på Jæren ein minnestad? Kvifor blei det inga forsoning i Grimstad då byen skulle vere med og feire hundreårsjubileet for Knut Hamsun? Og kva skjer når Hans Børli’s skrivestader blir minnestader? Desse og mange andre spørsmål får sine svar i denne første norske boka om museum som minnepolitiske institusjonar. Minnepolitikk er å bruke hendingar i fortida til å fremje verdier og interesser i samtida. Ulike kollektive minne formar ulike fellesskapar, livsverk blir feira, monument avduka, stader blir litterære og forfattarheimar omforma til museum. Analysane og forteljingane til eit dusin forfattarar ved seks litterære museum gir ei djupare forståing av musea si samfunnsrolle. Dei avdekkjer ukjende sider ved litterær minnepolitikk gjennom 150 år og skriv musea inn i norsk litteraturhistorie.” (<https://samlaget.no/products/forfattarens-skriftstader>; lesedato 28.08.18)

Grepstad bruker begrepet “minnepolitikk” (som han henter fra det tyske “Gedächtnispolitik”) om hvordan vi definerer, tolker, vurderer og presenterer/formidler fortiden i forhold til vår egen samtid. I minnepolitikk brukes personer og hendelser fra historien til å fremme interesser og verdier i samtiden (slik defineres det av Olaf Aagedal og Pål Ketil Botvar).

Grepstad forteller blant annet at et lite museum på Ivar Aasens fødested mellom Volda og Ørsta på Sunnmøre fra 1898 ble et lite “valfartssted” for dem som var begeistret for Aasen.

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>